

ברכת מחיה חיים

מים ראשונים: ברכה שגורה בפנינו שלוש פעמים ביום (לא כולל חזרת הש"ץ): "מחיה המתים" – ברכה החותמת את ברכת גבורות של תפילת עמידה וממנה עומדים בחזרת שליח הציבור לקדושה¹. והנה מסתבר שיש גם ברכה אחרת: "מחיה חיים". מסיבות כלשהן שלא זכינו לעמוד על טיבן, לא זכתה ברכה נאה זו למקום ראוי בסידור תפילותינו ובשפה בה אנו מאחלים אך טוב איש לרעהו בהזדמנויות שונות. ואנו נחיה אותה ונהיה לה לפה עד כמה שנמצא מקורות בנושא.

כִּי אֶרְךָ יָמִים וְשָׁנֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: (משלי פרק ג פסוק ב).²

מסכת יומא דף עא עמוד א – ברכת המשלח לכהן הגדול

אתי משלח³, מצאו בשוק לכהן גדול, אומר לו: אישי כהן גדול! עשינו שליחותך. מצאו בביתו, אומר לו: מחיה חיים, עשינו שליחותו.⁴ אמר רבה: כאשר היו רבנן נפטרים זה מזה בפומבדיתא אמרו כד: מחיה חיים יתן לך חיים ארוכים וטובים ומתוקנין.⁵ "אֶתְהַלֵּךְ לְפָנַי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים" (תהלים קטז ט)⁶ – אמר רב יהודה: זה מקום שווקים.⁷

מהרש"א חידושי אגדות מסכת יומא דף עא עמוד א – מכפרה לחיים

נראה לפרש דודאי גם בשוק היה ראוי שידבר שעשה כן בשליחות המקום, אלא שאין זה כבוד שמים להזכיר שם שמים בשוק דרך עראי.⁸ וענין מחיה חיים כו' נראה לפרש לפי ענינו לומר עשינו שליחותו להמית החי דהיינו שעיר המשתלח דכתיב ביה: "יעמד חי לפני ה' לכפר עליו" (ויקרא טז י) וע"י מעשה זה נתכפרו עונות בית ישראל והקב"ה מחיה החיים בהם שלא יבואו לידי מיתה.⁹

¹ ולפיכך זוכה גם להרמת קול בנעימה ע"י החזנים, בפרט בימים הנוראים והפכה כמעין פתיחה לקדושה ופיוטיה.
² כך מבטיח בעל ספר משלי למי שלא ישכח את התורה וינצור מצוותיה, ככתוב בפסוק הקודם שם: "בְּנֵי תוֹרָתִי אֶל תִּשְׁכַּח וּמִצְוֹתַי יִצַר לְךָ". לא חיים גרידא, אלא חיים ושלום כפי שאנו אומרים בברכת החודש (להלן): "חיים של שלום". וכבר קדם בביטוי זה הנביא מלאכי בברכתו לשבט הלוי (פרק ב פסוק ה): "בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְׁלוֹם וְכוּ'". ואנו נתמקד במטבע הלשון "מחיה חיים". לא רק המתים זקוקים לחיים (אי שם בתחיית המתים), אלא החיים כאן ועכשיו זקוקים לברכה זו – לחיים שמחדשים חיותם בכל עת. ראו שיר השירים רבה פרשה ז על הפסוק "בת נדיב" (ירושלמי ברכות ב ד) שהפסוק במלאכי משמש אסמכתא לברכת רופא חולים בשמונה עשרה: "א"ר חייא: מה ראו חכמים לקבוע רופא בברכה שמינית? כנגד המילה שנתנה בשמיני, הדא הוא דכתיב: בריתי היתה אתו החיים והשלום". ומה יותר פשוט מהקשר בין רופא חולים ובין ברכת מחיה חיים.

³ בא (חזר) משלח השעיר לעזאזל משליחותו ופגש את הכהן הגדול. ראו הסיפור [ערסלא](#) ביום הכיפורים.
⁴ שליחותו של הקב"ה שהוא "מחיה החיים". ראו פירוש רש"י על הדף שם: "מצאו בשוק - מכבדו לפני הבריות ואומר לו אישי כהן גדול עשינו שליחותך. מחיה חיים - הוא הקב"ה עשינו שליחותך". ופירוש שטיינזלץ שם: "מצאו בשוק כלומר במקום פומבי, לכהן גדול, אומר לו בלשון זו: אישי אדוני כהן גדול! עשינו שליחותך, שקיימנו מצות שילוח השעיר. ואם מצאו בביתו, אומר לו בלשון אחרת: מחיה חיים (הקב"ה), עשינו שליחותך. כי לשון 'עשינו שליחותך' שאומר לו בנוכחות אנשים אחרים, אינו אלא לכבדו בפני הבריות. אבל בינו לבין עצמו אינו צריך לכך. ולכן מדייק בלשון לומר שעשה שליחותו של הקב"ה כציווי הכתוב".

⁵ הרי לנו עדות שברכת "מחיה חיים" נהגה גם ביום-יום כל אימת שנופרדו חכמים אלה מאלה בתום הלימוד בבית המדרש, ראו דברינו [כיצד נפרדים](#) בדפים המיוחדים. ואם "ארוכים" הוא בל"ף רפויה "ארוכים" – כנוסחים השונים בברכת החודש - אזי הכוונה לבריאות. ויש שמעירים שיש גם נוסח של חיים "מתוקים" במקום "מתוקנים" ולא מצאנו נוסח זה. בין כך ובין כך, שיהיו חיי כולנו ארוכים, טובים, מתוקנים ומתוקים בעזרת מחיה החיים הוא הקב"ה. "ארוכים" בל"ף רפויה, דגושה וגדושה.

⁶ מפרקי הלל השלם: "אהבתי כי ישמע ה' קול תחנוני". עוד בתהלים כז יג: "לוֹאֵל הַאֲמֵנִתִי לְרֵאוֹת בְּטוֹב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים", וכן: "זַעֲקֵתִי אֶלֶיךָ ה' אֲמֵרְתִי אֲתָהּ מַחְסֵי חֵלְקִי בְּאֶרֶץ חַיִּים" (שם קמב ו).

⁷ לפי מהלך הסוגייה בגמרא נראה שדרשה זו של רב יהודה היא המשך העניין. הפסוק מתהלים קטז מתאים לנושא ויכול לשמש אסמכתא טובה מהמקרא לברכת מחיה החיים. הפסוקים ממשלי וממלאכי שהצענו בראש הדף מדברים על חיים ושלום שהיא בוודאי ברכה משובחת יותר, אבל הברכה "מחיה חיים" והפסוק מתהלים שמזכירים "חיים" בלבד אולי 'מעשיים' יותר ומדגישים את ערך החיים עצמם (יש גם חיים ללא שלום כפי שמציינים מדרשים ומפרשים). עכ"פ, יש כאן צירוף נאה: אתהלך לפני ה' שהוא מחיה החיים בארצות החיים. אבל מה עושים כאן השווקים? האין זו ירידה מאיגרא רמא לבירתא עמיקתא, משגב יום הכיפורים שהוא יום שליחה וכפרה, אל חיי השוק הסואנים? התשובה היא: אכן כך. אחרי יום הכיפורים יבואו שוב חיי המעשה היום-יומיים. מה בקשנו ממחיה החיים ביום הכיפורים? חיים פשוטים וארציים: "מי יחיה ומי ימות". עוד על כך, בפירוש המאירי להלן.

⁸ מהרש"א מציע סיבה אחרת מדוע אם נפגש המשלח עם הכהן הגדול בשוק הוא פונה אליו בלשון: אישי כהן גדול! ולא בלשון "מחיה חיים". וזה הסבר קצת קשה שהרי גם בשוק אין סיבה שלא לברך באזכור שם שמים כמו שתיקן בועז: "ה' עמכם" והם עונים לו "יברכה ה' " מה גם שלא מזכירים את שם ה' אלא את תוארו "מחיה חיים". וגם בשיטת רש"י ושטיינזלץ לעיל ניתן לשאול: מדוע בשוק שהוא בפומבי נקפיד בכבוד הכהן הגדול ולא בכבוד שמים? אפשר שההסבר הוא אחר לגמרי. אם פונה המשלח לכהן הגדול בפומבי במילים: מחיה חיים, יש חשש שהעם יבין שזה תואר לכהן הגדול שזה עתה עמד במרכז עבודת יום הכיפורים (ועשינו שליחותו יכול להתפרש כלשון כבוד של פניה בגוף שלישי).

⁹ בקטע זה נדרש מהרש"א להסבר מהות התואר "מחיה חיים" והקשרו ליום הכיפורים דווקא. נראה להרחיב מעט פירוש זה של מהרש"א ולומר שהמפגש של משלח השעיר עם הכהן הגדול סוגר את מעגל כפרת יום הכיפורים ואת המעבר ממיתה (של בעלי חיים) לחיים וכפרה (של בני האדם). זה ששילח את השעיר לעזאזל שהוא כפרת חטאי העם (מחוץ למקדש) וזה שעסק בסדר

רד"ק שמואל א פרק ב פסוק ו – העמדת החיים באדם

"ה' ממית ומחיה" - את האדם. אמר בתחילה ממית ואחר כך מחיה, בהפכו מחיה, שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן "והחלימני והחיניני"¹⁰ והדומים לו, שפירושם העמדת החיים באדם. וכן "מוריד שאול ועל" כמו: "ה' הֶעֱלִיתָ מִן שְׂאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתִנִּי מִיּוֹרְדֵי מִיָּרְדֵי בֹר" (תהלים ד ל). ... וכן: "אני אמית ואחיה" (דברים לב לט, שירת האזינו).¹¹

בית הבחירה למאירי מסכת יומא דף עא עמוד א – חיים בשווקים

כשהמשלח את השעיר רואה את הכהן גדול למחרתו או בלילה אחר שיבא לו מן הסוכה, ובא להודיעו שעשה שליחותו כדרך כל שליח, אם הוא מוצאו בשוק, כלומר לפני בני אדם מכבדו ומיחס לו את השליחות ואומר: אישי כהן גדול עשינו שליחותך. ואם מצאו בביתו, מיחס שליחותו לשם יתברך, כלומר: עשינו שליחותו של הקב"ה שמעמידנו בחיים ובשלוה.¹²

כל שתלמידים נפטרים זה מזה בצאתם מבית רבם, ראוי להם שיברכו זה את זה בדברים הצריכים להם, והוא שהשי"ת יזמין להם צרכיהם בענין שיהא להם מקום לשקוד בלימודם ולא יהו צריכים להתבטל עליהם. ונוסח התלמוד בזה "מחיה החיים", רוצה לומר אותו שמעמידם בחייהם ובשלותם, יתן לך חיים ארוכים טובים ומתוקנים. וזהו שאמרו אתהלך לפני ד' בארצות החיים אלו יושבי שווקים. כלומר שמוצאין שם מזונותיהם בריוח ואין צריכים להתבטל עליהם.¹³

עלי תמר מסכת ברכות פרק ג הלכה א – מי שלא ראה את חברו זמן רב¹⁴

אגב אעיר על ברכה שאינו בירושלמי אבל הוא בבבלי בדף נ"ח: "הרואה את חברו לאחר שלושים יום אומר שהחינו, לאחר י"ב חודש אומר ברוך מחיה המתים" ... וכתב המאירי בטעם ברכה מחיה המתים שכן לאחר

העבודה במקדש. אין ברכה נאה מ"מחיה חיים" לציין מפגש זה שהוא השלמת הכפרה והתקווה ליציאה ל"שנת חיים וקיימים" (מנוסח תפילת הכהן הגדול ביום כיפור). בדרך פירוש זה של ברכת "מחיה חיים" הולך גם החיד"א בספרו מראית העין (יומא עא ע"א) תוך שהוא גולש לענייני גימטריה וקבלה: "מחיה חיים עשינו שליחותו ... דבשעיר המשתלח היו מתכפרין כל עבירות ישראל ונסתם פה המקטרג ... והשתא אחר שנשתלח שעיר המשתלח ונתכפרו עבירות ישראל וניתנו לסט"א לז"א מחיה חיים שהם ישראל שנותן להם חיים וכו'".

¹⁰ כוונתו לפסוק בישעיהו פרק לח פסוק טז מתפילת חזקיהו בחוליו: "אֲדַנִּי עֲלֵיהֶם יִחִיו וְלִכְלֵ בְּהֵן חַיִּי רִוְחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי". ראוי תפילה זו לעיון מיוחד לעצמה. וכל היודע על מי שכתב עליה ופירשה כיאות, אנא יודיענו.

¹¹ בעקבות פירוש מהרש"א גלשונו למוטיב של מעבר ממיתה לחיים (שכמובן לא נוכל לסקור אותו בהרחבה כאן), ואולי באמת שמורה לחנה הבכורה על מוטיב זה בתפילת ההודיה שלה אחרי שזכתה לבן. בניגוד אולי לפרשנים אחרים, רד"ק מדגיש שלא מדובר כאן בתחיית המתים, אלא בהיפוך לרפואה והחלמה של מי שחלה עד שנטה למות ועמד מחדש לחיים. והוא מצרף לתפילת חנה (עליה הרחבנו בראש השנה) את תפילת חזקיהו שעמד מחוליו. ראו גם בגמרא ברכות נד ע"ב מוד ב ברכת רבנן לרב יהודה שהחלים ועמד מחוליו: "ברוך רחמנא דיהבן ניהלן ולא יהבן לעפרא". רד"ק גם מזכיר שקדמו לכולם דברי הקב"ה עצמו בשירת האזינו: "אני אמית ואחיה, מחצתי ואני ארפא". נראה שכל אלה מקורות טובים לברכת מחיה חיים. נחזור לגמרא במסכת יומא.

¹² חזרנו לפירוש רש"י ושטיינזלץ לעיל, אך בלשונו הצחה של המאירי (רבי מנחם בן שלמה המאירי מאה 13 פרובנס, כתביו היו עלומים שנים רבות ונתגלו רק בראשית המאה העשרים). גם הוא נוקט בנוסח שאם "מוצאו בביתו" אומר "עשינו שליחותו" היינו של הקב"ה שהוא "מחיה חיים". אבל נעיר שיש שגורסים כאן: "מחיה חיים עשינו שליחותך" (הרא"ש מסכת יומא הלכות סדר עבודת יום הכיפורים, פירוש קרבן נתנאל על הירושלמי), היינו שהפניה גם כאן היא לכהן הגדול, ומחיה חיים היא שבועה בשם ה' (שמחיה חיים הוא תוארו) שהמשלח נשבע שאכן קיים את שילוח השעיר כדת וכדין (שדחפו מראש ההר). שהרי היה שם לעצמו. כך מצאנו בפירוש עלי תמר לירושלמי ברכות ו א ורק נוסף שגם הכהן הגדול היה בקודש הקדשים לעצמו ורק הוא יודע כיצד בדיוק נעשה מעשה הקטורת שם – נושא שהיה במחלוקת קשה עם הצדוקים – "שלא יתקן מבחוץ ויכניס מבפנים" (ספרא אחרי מות פרשה ב תחילת פרק ג אות יא, ירושלמי יומא א ה). השניים שעשו את עבודתם "בינם לבין עצמם", נפגשים.

¹³ ראו פירוש רש"י שמסביר שהמשך הדרשה בפסוק "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" בא בהקשר לשוני אוסוציאטיבי: "אתהלך וכו' - אידי דאירי בחיים מתוקנים נקט לה" ומתמקד בהקשר המשך הפסוק לדוד: "זה מקום שווקים - שאדם מוצא לקנות מזונותיו, ולפי שהיה דוד מטלטל נע ונד היה מתפלל על הדבר". אבל פירוש המאירי סבור שהקשר עם בית המדרש והתלמידים שהיו נפטרים מתלמודם הוא ענייני לחלוטין וכפי שכבר הצענו לעיל. החיים הפעילים בשוק הם "ארצות החיים" – החיים הארציים שמאפשרים את החיים של בית המדרש – את חיי הרוח. נראה שאפשר לצרף פירוש זה לשיטתו של רבי ישמעאל במחלוקת הגדולה עם ר' שמעון בר יוחאי בגמרא ברכות לה על האיזון בין לימוד תורה ודרך ארץ, בדברינו [ואספת דגנן](#) בפרשת עקב. ראו שם גם דברי רבא לתלמידיו: "במטותא מייניכן, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזוניכו כולא שתא". שילוב קמח ותורה. מי שרוצה חיים בבית המדרש ובאוהלה של תורה (פומבדיתא כסמל ומשל) ולא לעשות מהתורה קרדום לחפור בו, חייב שיהיו לו גם חיים בעולם החומרי. ומחיה החיים יזכה אותו לקיים את שניהם. כך ראוי שיברכו התלמידים זה את זה ביציאתם מבית המדרש, מדגיש המאירי. ראו המשך פירושו של רד"ק שם: "או שמא יש לפרש שדוד היה משבח עצמו שאפילו בתוך אותם יושבי שווקים היה הוא שוקד ללמוד תורה ואינו למד מהם. ומכל מקום, חיים הוא שם מונח לכלל הטובות, וכן מוות לכלל הצרות, כמו שבידרנו בחיבור התשובה בענין נחתם למיתה נחתם לחיים. וזהו שאמרו: ושנות חיים יוסיפו לך - וכי יש שנים של חיים ושאין של חיים? אלא אלו שנותיו של אדם שמתהפכות מרעה לטובה ומטובה לרעה וכל שהן לטובה הוא קורא אותן שנות חיים".

¹⁴ הרב ישכר תמך (במקור תמך) נולד פולין 1896, נפטר תל אביב 1982. שימש רב בכמה קהילות במערב אירופה ובארץ בתל אביב. בהשקפותיו השתייך לצינונות הדתית. חיבר פירוש ארוך לתלמוד הירושלמי בשם עלי תמר. ראו [הערך עליו בויקיפדיה](#).

" חודש כבר נשתכח מלבו כמת ... ולא שמענו מי שברך כן ואולי משום דלא מסמנא מילתא ולא יפתח אדם פה לשטן. וצריך עיון למה לא תקנו נוסח הברכה ברוך מחיה החיים וכמ"ש ביומא ע"א וכביאורו של הר"י ע"י בעין יעקב ע"י שם. ואפשר שהמברך מחיה החיים אין בזה משום שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכה, ויש לעיין בזה כדי שיהיו דברי רבותינו שתקנו ברכה זו קיימים.¹⁵

תורת משה פרשת וילך - השימוש במונח בכתיבה רבנית

מחיה חיים יתן לך חיים טובים ארוכים ומתוקנים (יומא ע"א). כי החיים צריכים חיים, ואי לאו הכי הם חיים של מיתה וחיים קצרים, אך כשיחיה אותן החיים יהיו ארוכים ומתוקנים.¹⁶ והיינו מחיה חיים, המחיה את החיים הוא יחיה את חיותכם ויתן לכם חיים טובים ארוכים ומתוקנים.¹⁷

מסכת ברכות דף טז עמוד ב - ברכת החודש

רב בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה, חיים של חלוץ עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה.¹⁸

סידור התפילה - מעבר מגבורות לקדושה

אתה גבור לעולם ה' מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל / משיב הרוח ומוריד הגשם. מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים, סומך נופלים רופא חולים מתיר אסורים ומקיים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממת ומחיה ומצמיח ישועה. ונאמן אתה להחיות מתים ברוך אתה ה' מחיה המתים. נקדש את שמך בעולם כשם מקדישים אותו בשמי מרום וכו'.¹⁹

¹⁵ פירוש עלי תמר מעלה את השאלה הפשוטה מדוע אין אנו מברכים ברכת "מחיה חיים" כאשר אנו נפגשים עם חבר טוב ובפרט אהוב שלא ראינוהו שנים עשר חודשים. שזו אגב הקבלה יפה לברכה במסכת יומא פעם בשנה. למה לא נעדיף נוסח זה על פני הנוסח בגמרא בבלי "מחיה מתים" שאין לה מקבילה בירושלמי? ומה גם, כפי שמעיר פירוש עלי תמר, שבאופן מעשי נמנעים בני אדם לברך בנוסח זה מחשש לעינא בישא ושלא לפתוח פה לשטן. עלי תמר לא רואה בברכה זו שינוי ממטבע הברכות שחז"ל תקנו. הצעתו בסיכום הדברים "לע"י בזה כדי שיהיו דברי רבותינו שתקנו ברכה זו קיימים", נשמעת כהצעה להנהיג בפועל ברכה זו שבלאו הכי איננה נאמרת בשם ומלכות ויש לה סימוכין טובים במקורות. ויש לה גם חיזוק גדול מהכלל שכבוד החיים תמיד עדיף על פני כבוד המתים, כנזכר במסכת שמחות פרק יא הלכה ו: "המת והכלה שהיו באין ומקלסין זה כנגד זה, מעבירין את המת מלפני הכלה, מפני שכבוד החיים קודם לכבוד המתים". ובבראשית רבה צב ה: "שואלים על החיים ואין שואלים על המתים". מנגד, אפשר להגן על נוסח הבבלי "מחיה מתים" אם נלך בדרך שסלל רד"ק לעיל שמדובר על אדם שהתרפא ועמד מחוליו. כך או כך, כאשר יפרד מאותו חבר שלא ראה זמן רב ואולי מכל אדם, יברך אותו בברכה המורחבת של חכמי פומבדיתא: "מחיה חיים יתן לך חיים ארוכים ובריאים, טובים, מתוקנים ומתוקים".

¹⁶ החיים צריכים חיים. ובלשונונו היום: צריך לדעת לחיות את החיים, לא לתת להם סתם לזרום. חיים ללא מודעות של חיים וללא מתן תוכן ויציקת 'חיות' לתוכם, הם חיים של מיתה – חיים קצרים. קצרים בהיפוך של ארוכים בכ"ף דגושה וגם של ארוכים בכ"ף רפויה. ראו דברינו **ביום טובה היה בטוב** בקהלת. נקווה שירדנו לסוף דעתו של חתם סופר.

¹⁷ כך מובא בפירוש חתם סופר על התורה, דרשה להפטר יום שני של ראש השנה – דרשה שכולה מלאת חיים! חתם סופר גם נהג להשתמש בברכה זו בחתימה לשו"ת ואגרות שכתב. גם גדולי ישראל אחרים נהגו לצרף ברכה זו לאגרותיהם (בתחילה או בסוף) או לדבריהם ובסיום או פתיחה של חיבוריהם. ראו למשל רש"י מסכת ידים פרק ד משנה ז – סיום המסכת: "סליק מסכת ידים. בעזרת שולח מים. ומחיה חיים", נחל שורק לחיד"א הפטרת שמחת תורה אות ג: " ... ועל ידי זה חסדי מאתך לא ימוש שלא תירא משמד כי זכות תורה אצולי מצלא ואגוני מגנא ורוכב שמים בעזרך מחיה חיים". ובהקדמה לספר באר הגולה למהר"ל: " ... גם כי בעזרת המחיה חיים יתבארו הדברים במקומם למושבותם על סדר התלמוד", ובספר פרי האדמה לרבי מיוחס רפאל הלכות שלוחין ושותפין פרק ד הלכה ג: "אנכי הרואה את השאלה ואת אשר נגזר עליה, תורה חתומה ניתנה מאת הרב הכולל. מחיה חיים יחיה ואחר אשר רוח מבינתו הוציא לאור כל תעלומה וכל דבריו משפט צדק ואמת וכו' ". אבל למה רק בשיח בעלי התריסין ולא בחיי היום-יום, בשווקים, בפגישות משפחתיות, כינוסי חברים וכו' ? למה לא נאמן את הצעת עלי תמר?

¹⁸ האמנם נשארה ברכת מחיה חיים בסוד שיח תלמידי חכמים ולא זכתה להיכלל במחזור תפילותינו? אפשר שכן זכתה, בברכתו של רב (אמורא דור ראשון מכונה גם אבא אריכא או אבא בר אייבו) לאחר שהיה מסיים תפילתו שהועתקה אחר כבוד לברכת החודש. ברכה שנראית כפירוט והרחבה של ברכת מחיה החיים. והרי ראש חודש הוא עצמו מעין יום כפרה שבו היו מקריבים שעיר חטאת. (ראו גמרא חולין ס ע"ב על מה מובא שעיר החטאת בראש חודש, מובא בדברינו **מדוע נעלם ראש חודש תשרי בראש השנה**). אם כך, אז לפחות פעם בחודש אנחנו מברכים מעין ברכת מחיה חיים. והנוסח "חיים של שלום" גם מחזיר אותנו לפסוק האח שהבאנו לעיל מספר מלאכי הצופה את חידוש היישוב היהודי בתחילת בית שני: "בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם".

¹⁹ אנו מציעים לקרוא את ברכת גבורות ואת המעבר ממנה לברכת קדושה ברצף (בפרט בחזרת שליח הציבור). בברכה זו יש תתייחסות כפולה למוטיב תחיית המתים לעתיד לבוא לצד תחיית החיים כאן ועכשיו בעולם הזה בדומה למה שראינו לעיל בפירוש רד"ק. תחיית המתים היא שאיפה לחזרה אל חיי המעשה של העולם הזה בו ניתן לקיים חיים של קדושה, תורה ומצוות וגמילות חסדים ולא העולם הבא. זאת ועוד, כבר עמדו רבים וטובים על הקשר בין הגשם הנותן חיים ותחיית המתים. ראו ירושלמי ברכות ה ב: "כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם", בהסתמך על הפסוקים בהושע פרק ו ו ג: "יְחִינּוּ מִיָּמִים בְּיָוֶם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנִחְיָה לְפָנָיו: וְנִדְעָה נִדְפָּה לְדַעַת אֶת ה' כְּשֶׁחָר נִכּוֹן מוֹצֵאוֹ וְיָבֹא כְּגֶשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֵה אֶרֶץ". עוד על מוטיב זה במקורות ודרשות על הפסוק בישעיהו כו יט: "יְחִיו מִתֵּיךְ גְּבֻלְתִּי: קוֹמוּן הַקִּיצוֹ וְרִנְנוּ שְׂכְנֵי עֵפֶר כִּי טַל אוֹרֵת טַלְדָּה וְאֶרֶץ רְפְאִים תְּפִיל".

מחלקי המים

מים אחרונים: פתחנו בצירוף של חיים ושלווה, הזכרנו את "חיים של שלום" בברכת החודש, נביא את דבריו הנמלצים של כלי יקר (במדבר ז יב) על המשולש: שלום מתים וחיים: "גדול השלווה שאפילו המתים צריכין לו, שנאמר: ואתה תבוא אל אבותיך בשלווה. אין הפירוש שיש איזו קטטה ומריבה בין המתים שיצטרכו אל השלווה, אלא המתים צריכין שיהיה שלום בין החיים. כי אם אין שלום בין החיים והם מחרפים זה את זה, עד מהרה ירוץ דברו לחרף את החיים ואת המתים עד שאפילו לשוכני עפר אין מנוחה בקבר מריב לשונות של החיים".

חי חי הוא יודך פמוני היום אב לבנים יודיע אל אמתך: ה' להושיעני ונגנתי נגן כל ימי חיינו על בית ה':

המחיה את החיים הוא יחיה את חיותכם ויתן לכם חיים טובים ארוכים ומתוקנים.²⁰

כי החיים צריכים חיים

ואנו מבקשים לחבר כאן גם את ברכת קדושה. ברכת גבורות המכילה גם את הגשם והטל הנותנים חיים לעולם, נחתמת ב"מחיה המתים" והקדושה הסמוכה פותחת ב: "נקדש את שמך בעולם" כאן למטה בעולם הזה נקדש את שמך, במקביל לקדושה שאומרים המלאכים "שם למעלה". מי הם שמקדשים את שם הקב"ה בעולם? "לא המתים יהללו יה", "כי אין במוות זכרך בשאול מי יודה לך" – אומר בעל ספר תהלים ומוסיף: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים", "חי חי הוא יודך" – אומר חזקיהו.²⁰ וינגפו לפניכם כל הנגיפים.